

ASOCIAȚIA

Promo - LEX

STUDIU

Dreptul de proprietate în regiunea transnistreană a Republicii Moldova

CHIȘINĂU 2010

Promo - LEX

**Dreptul de proprietate
în regiunea transnistreană a
Republicii Moldova**

Chișinău, 2010

Studiu **“Dreptul de proprietate în regiunea transnistreană** **a Republicii Moldova”**

Autor:

Alexandru Postica

Au contribuit :

Ion Manole

Pavel Postica

Alexandru Zubco

Redactare:

Nina Pîrțac

Christopher Carson

Traducere și adaptare:

SRL “Libitum”

Olga Gordila

Alexandru Uzun

Procesare computerizată

Ion Madiudin

Asociația PROMO-LEX

str. Dumitru Rîșcanu, 11/41

Chișinău, Republica Moldova

tel./fax: +373 22/ 45 00 24

gsm: +373/ 69 07 08 00

e-mail: info@promolex.md

url: www.promolex.md

SE DISTRIBUIE GRATUIT

Publicația apare grație
suportului financiar oferit de

*Punctele de vedere exprimate în Studiu reflectă opinia și poziția autorilor,
membrilor Asociației Promo-LEX.*

*Acestea nu pot fi interpretate sub nici o formă ca reflectând opinia
Civil Rights Defenders*

CUPRINS

INTRODUCERE	5
CAPITOLUL I	
RESPECTAREA DREPTULUI DE PROPRIETATE ÎN "RMN"	9
CAPITOLUL II	
DOMENII DE RISC SPORT	17
A. EXERCITAREA DREPTULUI DE PROPRIETATE ASUPRA TERENURILOR DIN STÎNGA NISTRULUI	17
B. PRIVATIZĂRILE ȘI INVESTIȚIILE ÎN "RMN"	20
C. PROBLEMA RESTITUIRII BUNURILOR VICTIMELOR DEPORTARILOR	24
D. INDEXAREA DEPUNERILOR BĂNEȘTI ALE LOCUITORILOR DIN STÎNGA NISTRULUI	25
CAPITOLUL III.	
MECANISME DE PROTECȚIE A DREPTULUI DE PROPRIETATE ÎN REGIUNE	27
BIBLIOGRAFIE	31

INTRODUCERE

În acest studiu vom lua în dezbate subiectul exercițiului dreptului de proprietate în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, în care deja de 18 ani autoritățile constituționale nu-și pot impune autoritatea. Nu este necesar să cunoști amănuntele conflictului pentru a înțelege materialul ce urmează, prin prezentarea căruia urmărim două scopuri: pe de o parte, să accentuăm importanța respectării dreptului de proprietate în regiunea de conflict și relația inseparabilă dintre economie și proprietate; pe de altă parte, să evidențiem câteva domenii de risc sporit referitoare la dreptul de proprietate.

Studiul se bazează pe informația colectată de către autor în timpul activității sale în regiune, precum și pe informația furnizată de organizațiile active pentru drepturile omului, de asemenea, cazuri examinate sau puse pe rol la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, buletine, rapoarte și recomandări ale organizațiilor internaționale cu privire la drepturile omului.

Transnistria este o noțiune mai mult natural geografică, decât istorico-geografică.¹ Cu toate acestea, pentru autoritățile secesioniste acest fapt nu a constituit un impediment pentru a sfida dreptul internațional și a inventa propria istorie bazată pe falsuri. Transformarea patriotismului local, înțeles în termeni ideologici, în naționalism local, înțeles ca o ideologie de guvernare, explică poate cel mai mult de ce a supraviețuit pînă astăzi, în regiunea transnistreană, regimul "RMN".² Argumentele invocate de secesioniști pot fi divizate în trei categorii principale: încălcarea drepturilor lingvistice, culturale și politice; brutalitatea războiului din 1992; și negarea drepturilor economice.³ Așadar, începînd cu 1990, potențialul economic al regiunii a devenit un instrument esențial al discursului politic din stînga Nistrului și argumentul principal pentru separarea de Republica Moldova.

Proprietatea a existat în toate timpurile, fiind un factor deosebit de constant. Fiind o categorie economică, proprietatea reflectă relațiile dintre oameni în procesul de producție și repartitie a bunurilor materiale. Relațiile de proprietate arată cine deține mijloacele de producție și în interesul căruia sunt folosite.⁴ În realitate întregul potențial economic se află în mîinile liderilor acestei republici nerecunoscute. Datorită susținerii militare și politice externe a regiunii, și nicidecum datorită faptului că în regiune era concentrată mai mult de o treime din producția industrială, regimul secesionist a existat și a evoluat, creîndu-și structuri care au înlocuit organele constituționale. Economia aces-

1 Politosfera. Oleg Serebrian, Ed. Cartier. Chișinău. 2001

2 Naționalismul transnistrean: actorul invizibil al secesiunii "RMN", Igor Munteanu, 27.02.2003

3 [www.europa.md%2Fupload%2FFile%2FSumarExecutivalRaportului.doc&rct=j&q=proprietate+in+\"RMN\"&ei=of1bS_...mF6XgnAPWnKCCAg&usg=AFQjCNE8ISaq1-MhzsYS2R1YWpD6gkq0Rg](http://www.europa.md%2Fupload%2FFile%2FSumarExecutivalRaportului.doc&rct=j&q=proprietate+in+\)

4 Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții. I. Creangă și C. Gurin. Chișinău, 2005, pag. 150

tei regiuni includea sectorul energetic, industria siderurgică, ingineria mecanică și prelucrarea metalelor, industria electrotehnică, chimică, de prelucrare a lemnului, industria ușoară, industria materialelor de construcție. În acest teritoriu erau concentrate cele mai prospere companii, cum ar fi uzina metalurgică din Rîbnița, centralele electrice de la Cuciurgan și Dubăsari.⁵

În primii ani de existență Republica Moldova și-a schimbat viziunea asupra proprietății. Existența oricărei structuri sau entități implică stabilirea unor reguli de conduită referitoare la dreptul de posesie și de dispoziție asupra bunurilor. Pînă la adoptarea Constituției Republicii Moldova în 1994, au fost adoptate o serie de acte legislative importante pentru protecția proprietății: la 20.01.1991 - Legea cu privire la proprietate⁶; la 25.12.1991 - Codul Funciar⁷; la 4.07.1991 - Legea cu privire la privatizare.⁸

În aceeași perioadă de timp, în zona de est a Republicii Moldova a luat ființă un sistem paralel, care a instituit reglementări proprii, nesocotind normele constituționale și dreptul internațional. Reglementările respective favorizau un grup de persoane, care a transformat această zonă într-o gaură neagră a Europei, în care drepturile omului nu pot fi garantate.

Conflictul transnistrean durează mai mult de 18 ani, în acest răstimp s-au născut noi generații de oameni, care nu au o relație morală și psihologică cu restul populației Republicii Moldova. Această ruptură se datorează propagandei intense care s-a dus pe parcursul anilor, Moldova fiind prezentată ca un stat agresor, cu locuitori care urăsc populația din stînga Nistrului⁹. Desigur, în aceste condiții integrarea țării a devenit o sarcină extrem de dificilă. Acest fapt a determinat autoritățile constituționale să promită populației din regiune multiple concesii, trădînd incapacitatea Republicii Moldova de a face față anumitor situații. Autoritățile secesioniste, însă, au făcut speculații pe seama acestor promisiuni, prezentîndu-le ca fiind meschine și avînd scopul de a ocupa regiunea.

Conducerea Republicii Moldova a reiterat că statul moldovenesc ar putea să recunoască dreptul de proprietate asupra bunurilor patrimoniale din Transnistria privatizate în afara cadrului legal al Republicii Moldova numai după realizarea unei soluții politice a conflictului. Această poziție este esențială în cadrul pachetului de acțiuni, prin care conducerea Republicii Moldova intenționează să soluționeze conflictul transnistrean în baza unui dialog cu Rusia.¹⁰ Realizarea acestei promisiuni poate avea efecte pozitive, dar și extrem de ne-

5 <http://www.olvia.idknet.com/olr-2.htm>

6 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312832>

7 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313324>

8 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313321>

9 <http://www.olvia.idknet.com/conflikt.htm>

10 Viziunea sintetizată asupra problemei transnistrene, IPP, 26.11.2008, <http://www.ape.md/libview.php?l=ro&id=476&idc=154>

gative pentru populația din regiune, precum și pentru situația economică a țării în general. Această aserțiune se bazează pe următoarele argumente.

Întrucât proprietatea este o categorie fundamentală a pieței, ne dăm bine seama că înțelegerea modului în care funcționează și reacționează piața în raport cu legea este esențială pentru analiza politică, pentru elaborarea legilor și interpretarea juridică¹¹. Este oportună remarcă referitoare la faptul că dreptul de proprietate în regiune în majoritatea cazurilor a fost dobândit pe cale naturală, în mod firesc, în baza unor tranzacții între persoane, tranzacții care nu ridică mari semne de întrebare, cum ar fi procurarea spațiului locativ, privatizarea gratuită a caselor, obținerea titlurilor de proprietate asupra cotelor agricole, succesiuni, înregistrarea anumitor invenții, etc. Pe de altă parte, au fost privatizate întreprinderi industriale de importanță majoră pentru economia națională în condiții de maximă netransparență, în lipsa unei monitorizări din partea autorităților constituționale, nemaivorbind de faptul că mijloacele obținute de la privatizare au fost folosite pentru susținerea și prosperarea regimului ilegal instituit. În opinia analiștilor, aplicînd dreptul internațional cu referire la regimurile *de facto*, "RMN" nu are dreptul să vîndă activele statului moldovenesc sau orice proprietate privată. Orice astfel de vînzări pot fi atacate și repudiate, dacă Transnistria va fi reintegrată cu Moldova.¹² La fel, unii experți în drept au atenționat că regimul din "RMN" nu este în drept să schimbe forma de proprietate și să supună privatizării obiectivele din regiune.¹³

Deși, potrivit Constituției, dreptul de proprietate este garantat în Republica Moldova¹⁴, majoritatea rapoartelor de specialitate relevă cazuri de violare gravă a dreptului de proprietate. În pofida faptului că majoritatea condamnărilor la Curtea Europeană a Drepturilor Omului sunt din categoria încălcării dreptului de proprietate¹⁵, putem afirma că există un mecanism care ar permite apărarea acestui drept: calea judiciară și posibilitatea depunerii unei cereri la CEDO. Dar această soluție este posibilă doar pentru cazurile de pe malul drept al Nistrului și mai puțin pentru cele din regiunea de est.

Pe de altă parte, autoritățile constituționale au declarat că nu vor putea asigura respectarea dispozițiilor Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a Protocolului nr. 1 adițional la Convenție în ce privește omisiunile și actele comise de organele autoprocimatei republici nistrene pe teritoriul controlat efectiv de ele pînă la soluționarea defini-

11 Ugo Mattei, S. Baieș, N. Roșca, Editura Arc 2004. Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate, pag. 46

12 [www.europa.md%2Fupload%2FFile%2FSumarExecutivalRaportului.doc&rc=j&q=proprietate+in+RMN"&ei=of1bS_-mF6XgnAPWnKCCoAg&usg=AFQjCNE8ISaq1-MhzsYS2R1YWpD6gkq0Rg](http://www.europa.md%2Fupload%2FFile%2FSumarExecutivalRaportului.doc&rc=j&q=proprietate+in+RMN)

13 Studiul Baroului de Avocați din New York "Dezghețarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste în Moldova" („Thawing a Frozen Conflict: Legal Aspects of the Separatist Crisis in Moldova")

14 Art. 46 din Constituția RM prevede că dreptul la proprietate privată, precum și creanțele asupra statului, sînt garantate

15 A se vedea www.lhr.md, statistica condamnărilor Republicii Moldova la CEDO

tivă a diferendului din această zonă¹⁶. Astfel, actele emise de autorități vin în contradicție cu promisiunile politice făcute anterior.

În capitolele ce urmează vom face o analiză juridică, mai puțin economică, a fenomenului respectării dreptului de proprietate ca un drept fundamental al omului.

Studiul a fost realizat în cadrul proiectului „Pledarea pentru respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova”, implementat de Asociația „Promo Lex” în perioada august 2009 - ianuarie 2010, și apare grație suportului financiar acordat de Civil Rights Defenders, iar opiniile expuse în acest studiu nu aparțin finanțatorului.

16 Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24.07.1997 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la aceasta, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=307753>

Capitolul I

**RESPECTAREA DREPTULUI DE PROPRIETATE
ÎN "RMN"**

Presiunile politice pot și de obicei reușesc să-și croiască drum în sistemul dreptului de proprietate. Totuși, acestea iau cel mai adesea forma unor statute speciale, care sunt produsul grupurilor ce exercită presiuni, și de aceea ele nu sunt menite să ia decizii imparțiale asupra resurselor limitate.¹ Negocierile pe marginea problemei transnistrene, fără îndoială, depind în mare parte de intențiile unor grupuri de interese. Prin urmare, și reglementările referitoare la dreptul de proprietate depind de aceste interese, prin aceasta se explică modificarea extrem de frecventă a prevederilor în domeniul proprietății în regiune.

Cu referire la "RMN", experții au notat că puterea de ocupație poate, *de facto*, controla resursele economice dintr-un teritoriu, însă, *de jure*, proprietarii legitimi sunt proprietarii precedenți. Orice activități economice întreprinse în comun cu separatiștii sau insurgenții de către o altă parte se fac pe contul părții respective.² Astfel, există suficiente argumente juridice de a solicita anularea oricăror acte ce au fost încheiate de persoane care nu dispun de acest drept.

Regimul de la Tiraspol poate fi catalogat ca un regim de ocupație. Or, oficial liderii acestei republici inexistente se declară succesori ai fostei conduceri a URSS în regiune, ce s-a destrămat în anii '90. De altfel, înalții oficiali ai Federației Ruse, de exemplu, Serghei Baburin, vicepreședintele Dumei de Stat a FR, au declarat că „sarcina noastră este ca și Moscova să înțeleagă: nu trebuie să facem o deosebire între recunoașterea Abhaziei și Osetiei de Sud și recunoașterea "RMN". Voi sunteți unicele fragmente ale Uniunii Sovietice, care ați rămas credincioși URSS, mai mult decât toate republicile unionale la un loc”.³ Aceste declarații au fost preluate de liderii secesioniști și transformate în ideologie de stat. Ele trădează caracterul comunist, sau neocomunist al regimului, cu toate consecințele și metodele pe care le implică, cel puțin la etapa formării ca entitate. Este cazul să menționăm că după răsturnarea regimului autoritar în Republica Moldova (cu excepția "RMN") a fost adoptată Legea cu privire la reabilitarea victimelor represiunilor politice. Legiuitorul a constatat că în perioada regimului totalitar 1917-1989 organele de stat au săvârșit un șir de represiuni politice în masă.⁴ Emiterea

1 Ugo Mattei, S. Baieș, N. Roșca, Editura Arc 2004, „Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate”, pag. 39
 2 [www.europa.md%2Fupload%2FFile%2FSumarExecutivalRaportului.doc&rct=j&q=proprietate+in+"RMN"&ei=of1bS_mF6XgnAPWnKCCAg&usq=AFQjCNE8ISaq1-MhzsYS2R1YWPd6gkq0Rg](http://www.europa.md%2Fupload%2FFile%2FSumarExecutivalRaportului.doc&rct=j&q=proprietate+in+%22RMN%22&ei=of1bS_mF6XgnAPWnKCCAg&usq=AFQjCNE8ISaq1-MhzsYS2R1YWPd6gkq0Rg)
 3 <http://www.olvia.idknet.com/ol58-01-10.htm>
 4 A se vedea Legea nr. 1225-XII din 08.12.1992 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313312>

după 70 ani de represiuni și exproprieri în masă a unui act de reabilitare, avînd ca scop repararea prejudiciilor materiale și lichidarea consecințelor samavolniciei regimului totalitar, demonstrează caracterul absolut și perpetuu al dreptului de proprietate. În cazul dat este necesar să se înțeleagă că într-o regiune a RM continuă să funcționeze o structură similară celei sovietice, deci, aici represiunile nu au încetat. Prin urmare, indiferent de durata existenței acestei entități nerecunoscute, autoritățile constituționale vor fi obligate să declare că în "RMN" represiunile au continuat și după declararea independenței Republicii Moldova.

Caracterul dreptului de proprietate este conceput ca expresia cea mai cuprinzătoare a conținutului unui drept subiectiv, ce decurge din împrejurarea că proprietarul este îndreptățit să exercite singur prerogativele conferite de acest drept, și că acesta există atîta vreme cît subzistă bunul care formează obiectul.⁵

Am putea examina dreptul de proprietate sub două aspecte: economic și juridic. În sens economic, proprietatea poate fi interpretată ca relațiile dintre persoane care au ca obiect însușirea anumitor bunuri, cu valoare comercială. Din punct de vedere juridic, proprietatea poate fi interpretată ca raporturi juridice reglementate de norme ale dreptului civil. Sensul juridic al termenului de proprietate poate avea două înțelesuri:

- un înțeles larg, proprietatea desemnînd atît dreptul de proprietate, cît și alte drepturi reale, în acest sens a fi proprietar înseamnă a deține ceva în mod exclusiv și a-i da destinația dorită;
- un înțeles restrîns, fiind divizată în bunuri mobile și imobile.⁶

Aplicînd această interpretare pentru situația din "RMN", trebuie să menționăm că, spre deosebire de economia din dreapta Nistrului în care domină sectorul privat, economia din stînga Nistrului are caracteristicile economiei de *stat*,⁷ aflîndu-se sub controlul direct al elitei ce constituie așa-numita conducere a *statului*. Acest fapt a determinat reglementarea diferită a dreptului de proprietate în partea de vest și de est a RM.

Ar trebui să recunoaștem că reglementarea impusă de liderii secesioniști nu se deosebește cu mult de cea sovietică, de aceea populația din regiune, care se află într-un vacuum informațional și are nostalgie pentru perioada sovietică, nu poate reacționa adecvat. Or, ne dăm bine seama de faptul că populația din stînga Nistrului se află după o cortina de fier, instituită cu multă tenacitate printr-o propagandă agresivă de conducerea locală, iar schimbările care se

5 Dreptul de proprietate. Volumul I, V. Pătulea, C. Turianu, Ed. Rosseti, 2004

6 Dreptul de proprietate. Volumul I, V. Pătulea, C. Turianu, Ed. Rosseti, 2004

7 http://pdc.ceu.hu/archive/00002400/01/0311_transn-research.pdf

produc în economia și viața RM sunt prezentate aici ca cele mai dramatice file din istoria țării.

Desigur, pentru a-și justifica statul, liderii de la Tiraspol au adoptat zeci și sute de legi, hotărâri de guvern, chiar și o constituție. Așa-numita constituție a "RMN" conține o prevedere referitoare la dreptul de proprietate.⁸ Aserțiunile de mai jos demonstrează cât de iluzorie este realizarea acestei prevederi și cum se aplică ea în multe domenii în care prevalează interesele private ale liderilor de la Tiraspol.

Constituția locală garantează dreptul de proprietate, însă nu prevede obligația entității statale de a garanta creanțele asupra sa și nici răspunderea, cel puțin politică, pentru violarea dreptului de proprietate. Inconsistența și imposibilitatea realizării acestei garanții rezultă din prevederea declarativă că oricine poate fi lipsit de proprietatea sa în baza unei decizii judecătorești, fără a se indica motivele pentru care persoana poate fi lipsită de proprietate. Prin urmare, lipsirea de proprietate este lăsată la discreția instanțelor de judecată, caracterul politizat al cărora este cunoscut, mai ales că toți judecătorii sunt numiți de către liderul așa-numitei republici.⁹

La mecanismele de protecție ne vom referi în ultimul capitol, dar pentru a crea o imagine mai clară a situației justiției din regiune, vom menționa că încrederea populației în instanțele de judecată este mai mică decât încrederea în colaboratorii miliției rutiere din regiune.¹⁰

Unii experți sunt de părerea că reglementările impuse de autoritățile locale, inclusiv cele cu privire la proprietate, ar putea să deranjeze, sunt disproporționate, dar odată ce există, ele trebuie să fie respectate. Pe de altă parte, nu putem să nu fim de acord cu părerea că din punct de vedere practic aceste reglementări poartă amprenta deciziilor politice ale unui grup restrâns de oameni, care nu sunt preocupați de interesul public și nu reprezintă interesele populației locale.

Astfel, încercînd să rezistăm tentației de a examina și a aprecia normele impuse de autoritățile locale, vom analiza situația privind respectarea dreptului de proprietate în regiune prin prisma normelor constituționale și celor europene.

Indiscutabil, unul din avantajele economice ale deținerii unei proprietăți îl

8 Art. 37 al constituției "RMN" prevede: (1) Statul garantează fiecăruia dreptul de proprietate; (2) Proprietarul la discreția sa posedă, folosește și dispune de proprietatea ce îi aparține; (3) Nimeni nu poate fi lipsit de bunurile sale, decît în baza unei hotărâri judecătorești. (4) Realizarea dreptului de proprietate nu trebuie să aducă atingere mediului ambiant, bunurilor culturale istorice, să lezeze drepturile și interesele protejate de lege ale altor persoane, ori ale statului. Dreptul la moștenire este garantat

9 Art. 83 al constituției "RMN" prevede că judecătorii, cu excepția judecătorilor curții constituționale și judecătorilor populari, se numesc de către Președinte la propunerea președinților curții supreme și curții de arbitraj

10 Declarația unui avocat din regiunea transnistreană la conferința internațională cu genericul "Libertatea și securitatea persoanei în regiuni de conflict", din 5-6 mai 2009 <http://promolex.md/index.php?module=news&item=186>

constituie punerea în circulație a profitului obținut. Deși un beneficiu mare se poate obține mai degrabă din exploatarea proprietății decât din transferul ei. Aici ne referim la multitudinea posibilităților de a dispune de active. Transferurile de proprietate sunt tranzacții dinamice care antrenează sistemele juridice în crearea unui cadru pentru piață.¹¹ Aici iese în evidență prima diferență între posibilitățile de care dispun cetățenii de pe ambele maluri ale Nistrului.

Vom menționa și obstacolele create intenționat sau involuntar de către autoritățile constituționale unor persoane rezidente ale autoproclamatei "RMN". Ultimele spețe supuse atenției societății au trădat o atitudine neloială a autorităților constituționale față de unele persoane din regiune, spre exemplu, agentul economic din Tiraspol "Interdnestrcom" și deponenții în filialele Băncii de Economii. În prima speță a fost violat dreptul de proprietate prin decizii judecătorești ale instanțelor constituționale, în urma cărora agentul economic a rămas fără o investiție substanțială din active pentru eliberarea unei licențe, iar în cel de-al doilea caz este vorba despre o discriminare expusă în textul unui act legislativ.

Conținutul dreptului de proprietate este dat de atributele (prerogativele) pe care proprietatea le conferă titularului său. Atributele esențiale ale dreptului de proprietate sunt: posesia, folosința și dispoziția¹². Vom încerca să analizăm situația pornind de la atributele dreptului de proprietate. Ar trebui să notăm că, deși autoritățile secesioniste au încercat să copieze legislația FR în toate domeniile, implementarea și interpretarea dreptului de proprietate în "RMN" se face în interesele unor persoane. Cu alte cuvinte, la modul practic dreptul de proprietate este reglementat în special prin deciziile și actele administrative emise de către președinte, sovietul suprem, sovietele orașenești, prin deciziile ministerelor și doar formal în coduri. Este cert că imprevizibilul își lasă amprenta asupra relațiilor în acest domeniu. Anume din aceste considerente este dificil să prognozezi cum vor evolua lucrurile în regiune sub aspectul care face obiectul acestui studiu.

Să nu uităm că pe lângă factorul lingvistic, al doilea factor care a condus la divizarea țării a fost problema economică. Or, cetățenii din stînga Nistrului au pledat pentru menținerea reglementărilor din perioada sovietică, în care nu exista proprietatea privată asupra pămîntului, iar industria se afla sub controlul statului. Potrivit normelor adoptate în această regiune, bunurile imobile, ca un element esențial al patrimoniului, aparțin *statului*, municipalității și pot fi deținute în proprietate privată. În mare parte bunurile imobile sunt deținute de către *stat*.

11 Ugo Mattei, S. Baieș, N. Roșca, Editura Arc 2004. Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate, pag. 62

12 Dreptul de proprietate. Volumul I, V. Pătulea, C. Turianu, Ed. Rosseti 2004, pag. 26

Condiția minimă necesară pentru ca pământul să-și păstreze caracteristica sa de domeniu în care se pot face investiții sigure este existența unor instituții juridice stabile, fie ele rudimentare.¹³ Din suprafața solurilor irigate în anul 1990 în R.Moldova, aproximativ 38% constituiau terasele din stînga rîului Nistru, adică în regiunea transnistreană, teritoriu care reprezintă cca 11% din teritoriul țării. Dacă în 1977 în regiune erau irigate circa 58,5 mii ha, peste 14 ani această suprafață practic a fost dublată, atingînd nivelul maxim de 118,1 mii ha, ceea ce reprezenta aproximativ 50% din suprafața totală a terenurilor agricole. Spre exemplu, în anul 1991, în raioanele Slobozia și Grigoriopol erau irigate 88–94% din terenuri, iar în Rîbnița și Dubăsari – 42 - 56%. Nu este împlător faptul că în perioada sovietică, regiunea transnistreană a R.Moldova era considerată "grădina Uniunii Sovietice". De exemplu, indicii raionului Slobozia cu privire la producția agricolă și a industriei de conservare depășeau indicii înregistrați de Republică Sovietică Socialistă Armenia în ansamblu.¹⁴

După 1991 situația s-a schimbat radical. Către anul 1996 suprafața terenurilor dotate cu sisteme de irigare a scăzut pînă la 109,9 mii ha, iar în 2001 – pînă la 91,9 mii. În raioanele Dubăsari și Rîbnița suprafața acestor terenuri s-a micșorat cu 50 și, respectiv, cu 58%. Colhozurile, deși formal mai existau, au fost devastate. În aceeași perioadă, suprafața terenurilor irigate a scăzut de la 73 la 21%. Și mai dramatică a fost situația în agricultura irigațională în anul 2004, cînd în medie se irigau numai 4% din terenuri, iar în Grigoriopol numai 1,8%.¹⁵

În 2002 a fost adoptat codul solului al "RMN", care consfințea că pământul nu poate face obiectul proprietății private. Ulterior însă s-a elaborat un model de privatizare a pământului, folosindu-se experiența Ucrainei, unde în sectorul agricol a fost implementată forma mixtă de proprietate asupra pământului. Autoritățile secesioniste au anunțat că au fost asistate de către experți din regiunea Odessa. În opinia organelor secesioniste, atribuirea cotelor de teren țăranilor pe baza gospodăriei colhoznice, deci, deținerea în comun a terenurilor, a generat o iresponsabilitate totală, fapt ce a dus la ineficiența gestionării pământului.¹⁶

Inițiatorii acestei reforme au invocat următoarele argumente: locuitorii din zonele rurale vor primi în proprietate privată terenul aferent casei de locuit și un teren cu suprafața de 0,3 ha. iar locuitorii din zonele urbane vor putea primi un teren pentru construcția casei de vacanță (vilă) și a unui teren de 0,15

13 Ugo Mattei, S. Baieș, N. Roșca, Editura Arc 2004. Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate

14 Evoluția economiei transnistrene. O evaluare critică. Centrul de investigații strategice și reforme. Chișinău 2001

15 Studiu – Drepturile omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, Promo Lex, Chișinău 2008, http://promolex.md/upload/publications/ro/doc_1232983867.pdf

16 <http://www.olvia.idknet.com/ol02-03-03.htm>

ha. Puteau obține terenuri agricole doar angajații și pensionarii din sectorul agricol. Iar persoanele care nu dețin *cetățenia* "RMN" nu vor putea participa la tranzacțiile ce au ca obiect pământul.¹⁷

În scopul implementării acestor idei, în anul 2003 în regiune s-a desfășurat un referendum.¹⁸ Deși majoritatea votanților s-au pronunțat pentru proprietatea privată asupra pământului, plebiscitul nu a fost *validat*, pe motiv că au participat mai puțin de 50% din persoanele cu drept de vot¹⁹. Au devenit evidente două realități: decalajul tot mai accentuat dintre interesele elitei și voința populației din regiune și exodul populației. Pe de altă parte, adoptarea unor măsuri atât de nepopulare, cum ar fi privatizarea pământului, denotă incapacitatea funcțională a sistemului și intențiile acaparatoare ale grupului elită. De fapt, propaganda din ultimul deceniu cu privire la „prăbușirea” economiei RM din cauza privatizării pământului a avut efectul bumerangului pentru aceste elite.

Regimul juridic al terenurilor nu a fost modificat, pentru moment el continuând a fi exclusiv proprietate de *stat*.

Regimul juridic al celorlalte bunuri imobile a suferit modificări în favoarea proprietății private. Începînd cu anul 1992, locuitorii "RMN" au putut *privatiza* apartamente, case din fondul locativ de *stat* și municipal în mod gratuit. De fapt, reglementări similare au fost aplicate și în dreapta Nistrului, unde locuitorii, de asemenea, au putut privatiza gratuit imobile din fondul locativ. Potrivit reglementărilor aplicabile în "RMN", puteau fi privatizate gratuit 18 m.p. pentru o persoană și 20 m.p. pentru fiecare familie. Legea conținea o contrarietate, potrivit căreia președintele "RMN", și nimeni altul, urma să stabilească modul și condițiile de privatizare a locuințelor.²⁰

La 03.07.2007 a fost emis un act care reglementa modul de obținere a dreptului de proprietate asupra bunurilor imobile (case și construcții) amplasate în sate. Potrivit acestui act, pînă în anul 2015, autoritățile locale pot să recunoască dreptul de proprietate asupra caselor din satele și centrele raionale ale "RMN". Pentru a obține dreptul de proprietate asupra casei, este necesar ca persoana să depună o cerere, actul de înregistrare a imobilului, actul privind atribuirea terenului de sub casă, copia actului de identitate, chitanțele de achitare a taxelor.²¹ S-ar părea la prima vedere că nu pot exista probleme și orice persoană care a obținut dreptul de folosință sau a construit o casă în perioada sovietică va putea intra în posesia titlului de proprietate asupra

17 <http://www.olvia.idknet.com/ol92-03-03.htm>

18 Referendumul din 2003, organizat de liderii de la Tiraspol, ca și multe alte plebiscite organizate în regiune, nu a fost recunoscut de autoritățile constituționale, desfășurîndu-se contrar prevederilor constituționale

19 <http://www.olvia.idknet.com/ol33-04-03.htm>

20 Legea cu privire la privatizarea fondului de locuințe, <http://www.vspmr.org/Law/?ID=410>

21 Legea cu privire la sistemul de înregistrare a drepturilor asupra caselor din sate și centrele raionale ale "RMN" și tranzacțiile cu ele, <http://www.vspmr.org/Law/?ID=2230>

casei similar proprietarilor de apartamente. Însă atât primul act, cât și al doilea act ignoră drepturile persoanelor care au fost nevoite să se refugieze în anii 1990 de teama persecuțiilor din partea organelor secesioniste, e vorba de persoanele intern deplasate. Dreptul de proprietate al acestora asupra caselor nu este garantat și, în baza unor acte ale autorităților administrației publice locale, aceste persoane nu vor mai putea să-și redobândească dreptul de proprietate niciodată. Chiar dacă legislația națională prevede asigurarea acestor persoane cu spațiu locativ, dreptul lor de proprietate asupra bunurilor care le aparțin nu a fost abolit în regiunea transnistreană.

Revenind la subiectul atributelor dreptului de proprietate asupra bunurilor imobile, vom menționa că, în virtutea realităților politice, locuitorii din stînga Nistrului au posibilitatea de a-și exercita doar dreptul de posesie asupra pământului. Dreptul de dispoziție asupra celorlalte bunuri imobile, cum ar fi casele (construcțiile) și apartamentele, este restrîns, fiindu-le interzis să transmită dreptul de proprietate către necetățenii "RMN".

Deși formal raporturile juridice privind bunurile mobile sunt reglementate, în "RMN" aceste raporturi sunt mai slab dezvoltate ca pe malul drept al Nistrului. Problemele legate de respectarea drepturilor decurg din mecanismele defectuoase de reglementare și executare. Instanțele de judecată, aflate sub controlul autoritar al așa-numitului președinte, emit decizii injuste față de titularii dreptului de proprietate, privîndu-i de proprietate și modificînd regimul juridic al proprietății. Pe parcursul mai multor ani s-au accentuat puterea și abuzurile serviciilor regionale de constrîngere - serviciul vamal, organele de miliție, serviciul de grăniceri - care au comis astfel de fărădelegi, cum ar fi confiscarea, rechiziționarea bunurilor mobile.

Experții sunt de părere că, în cazul reintegrării, întreprinderile din regiune vor avea de beneficiat de pe urma comerțului exterior și facilitării tranzitului de produse de bază pe întreg teritoriul. Actualmente comerțul "RMN" este orientat spre țările CSI cu o cotă de peste 61%.²² Chiar și în lipsa integrării, existența garanțiilor pentru apărarea dreptului de autor în regiune constituie un factor important. Avem în vedere atât producătorii autohtoni, cât și acei care exportă în "RMN" bunuri și servicii. Or, dreptul de autor ar putea fi considerat drept o parte din patrimoniu, deoarece poate avea o valoare materială.²³

Legislația națională a Republicii Moldova este strîns încorporată în sistemul de valori europene, RM semnînd peste 25 de convenții, tratate și acorduri. Cu părere de rău, RM nu ar putea garanta aplicarea acestora pe întreg teritoriul său. În regiunea de est dreptul de autor și drepturile conexe sunt protejate in-

22 http://pdc.ceu.hu/archive/00002400/01/0311_transn-research.pdf

23 Cauza Balan c. Moldovei, Hotărîrea CEDO din 29 ianuarie 2008, <http://lhr.md/files/476.doc>

suficient și există riscul de a fi violate foarte frecvent. Deși în regiunea de est a fost format un organ similar Agenției pentru protecția drepturilor de autor (AGEPI), acesta nu are nici o autoritate, ca dovadă servind faptul că mărcile comerciale și drepturile de autor asupra bunurilor produse de uzina metalurgică, întreprinderile "Kvint", "Electromash", "Tighina" etc. sunt înregistrate în Chișinău. Activitatea agenției tiraspolene similare celei de la Chișinău a început în anul 2003, când pentru prima dată s-a înregistrat dreptul de proprietate intelectuală în regiune. Din acest moment administrația de la Tiraspol a pus piedici în înregistrarea drepturilor de proprietate intelectuală în organele constituționale, insistând asupra înregistrării acestora doar în "RMN".²⁴ Un exemplu elocvent este blamarea publică a administrației fabricii de încălțăminte "Tighina" pentru motivul că își înregistrează drepturile de autor doar în organele constituționale, și nu în cele locale. Separatiștii intenționează să introducă răspunderea administrativă pentru neînregistrarea drepturilor de autor în organele locale.²⁵ Pentru moment nu este clar dacă secesioniștii vor considera că înregistrarea mărcilor este o obligație sau un drept al agenților economici.

²⁴ Research Paper on Transnistria, http://pdc.ceu.hu/archive/00002400/01/0311_transn-research.pdf

²⁵ <http://www.olvia.idknet.com/ol62-05-03.htm>

Capitolul II

DOMENII DE RISC SPORT

a. Exercițarea dreptului de proprietate asupra terenurilor din stînga Nistrului

Sistemul juridic definește pămîntul ca obiect al dreptului de proprietate de o importanță deosebită. Pe un fond mai degrabă tehnic decît social nu este nici o îndoială că dreptul pămîntului este probabil domeniul cel mai complex al dreptului tradițional de proprietate din mai multe motive de ordin economic, pe care le-am calificat mai degrabă exteriorități ale legii decît excepții în tranzațiile legate de bunurile imobile.¹ Probabil, anume acest caracter complex este determinant pentru existența mai multor violări grave ale dreptului de proprietate, manifestat prin diverse restrîngerii care au ca obiect anume situațiile legate de terenuri.

Baza economică a Republicii Moldova o constituie agricultura, care se întemeiază pe proprietatea privată asupra pămîntului. Cu referire la terenurile din stînga Nistrului mai mulți experți au menționat faptul că acestea ar putea genera conflicte și în cazul în care organele constituționale își vor impune autoritatea, și în cazul în care organele secesioniste vor modifica reglementările în acest domeniu.²

Potrivit constituției regiunii separatiste, teritoriul "RMN" include toate pămînturile ce se află în partea stîngă a Nistrului. În urma conflictului autoritățile secesioniste nu au putut prelua controlul asupra mai multor localități din raionul Dubăsari situate în stînga Nistrului, din aceste considerente le-au declarat ca temporar aflate sub ocupația Republicii Moldova, însă și-au subordonat localități din partea dreaptă a Nistrului, cum ar fi mun. Tighina, cîteva localități din apropierea acestui municipiu și localități din raionul Căușeni.³

În localitățile raionului Dubăsari aflate sub jurisdicția autorităților constituționale a fost implementată reforma agrară, efectuîndu-se împrăștierea în baza Codului funciar și eliberarea titlurilor de proprietate asupra terenurilor agricole. Potrivit Constituției RM, titularii urmau să se bucure de toate atribuțiile dreptului de proprietate asupra pămîntului. Pînă în anul 2003 ei și-au lucrat terenurile, care, metaforic vorbind, taiau "RMN". Acest fapt poate fi vizualizat pe harta administrativ-politică a Republicii Moldova, localitatea Vasilevca, ce face parte din teritoriul administrativ al comunei Cocieri, și

1 Ugo Mattei, S. Baieș, N. Roșca, Editura Arc 2004. Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate

2 http://pdc.ceu.hu/archive/00002400/01/0311_transn-research.pdf

3 <http://www.zdg.md/140/investigatii/>

comuna Molovata Nouă dispun de terenuri la hotar cu Ucraina. Autoritățile secesioniste, anticipînd pierderea controlului asupra traseului Rîbnița – Tiraspol, care se află pe teritoriul administrativ al r. Dubăsari sub jurisdicția RM, au închis toate drumurile secundare care conectau satele moldovenești cu terenurile, determinîndu-i pe țărani să utilizeze doar punctele unde erau instalate pichete ale grănicerilor “RMN”.

La începutul anului 2005 autoritățile separatiste au interzis accesul celor peste 5000 de proprietari la peste 8600 hectare de pămînt. Această suprafață include atît terenurile proprietate privată a locuitorilor raionului Dubăsari, cît și terenuri ce aparțin domeniului public și de stat. Este vorba de fișii forestiere importante, unele porțiuni de iazuri etc. Astfel, domeniul ce aparține satului Doroțcaia are o suprafață totală de 3831,15 hectare, dintre care proprietate publică - 114,85 hectare, proprietate privată a locuitorilor - 2636,30 hectare, păduri - 426 hectare, pășuni - 654 hectare; domeniul satului Molovata Nouă, cu o suprafață totală de 872 hectare de pămînt, dintre care proprietate publică - 60 hectare, proprietate privată a locuitorilor - 390 hectare, păduri - 253 hectare, pășuni - 169 de hectare; domeniul comunei Cocieri cu o suprafață de 1800 hectare, dintre care proprietate publică - 181 hectare, proprietate privată a locuitorilor - 1619 hectare; domeniul satului Pârâta cu suprafața totală de 986 hectare, dintre care proprietate privată - 526 hectare, pășuni - 231 hectare, păduri - 229 hectare; domeniul comunei Coșnița cu suprafața totală de 1143 hectare, dintre care proprietate privată - 1086 hectare, păduri - 57 hectare. În consecință, pe parcursul anului 2005 aceste terenuri nu au fost lucrate rămînînd în paragină. Întreprinderile agricole au suportat pierderi ireparabile, multe au falimentat, cel mai mult au fost afectate gospodăriile individuale mici. Astfel, numai în satul Doroțcaia au avut de suferit circa 1400 de proprietari de terenuri. Problema acestei localități a fost mai gravă, deoarece circa 92% din toate terenurile agricole se află dincolo de traseul Rîbnița - Tiraspol.⁴

Sub presiunea organismelor internaționale criza terenurilor a fost deblocată, însă soluția negociată contravine legislației naționale. Astfel, deși drepturile de proprietate ale locuitorilor r. Dubăsari asupra terenurilor agricole au fost recunoscute de autoritățile constituționale, fiind înregistrate în modul stabilit de legislație, proprietarii de terenuri au fost nevoiți să accepte condițiile impuse de către separatiști, urmînd să încheie contracte de folosință a terenurilor cu administrația de la Dubăsari, subordonată Tiraspolului. Țăranii pot avea acces la terenurile lor numai dacă dispun de acte eliberate de către autoritățile nerecunoscute.

4 http://promolex.md/upload/publications/ro/doc_1232982861.pdf

Guvernul RM a compensat o parte din pierderile suportate de țărani și venitul ratat⁵, însă această soluție, avînd caracter temporar, nu a detensionat situația. Așa-numitele contracte au expirat la finele anului 2009, însă pînă acum nu a fost inițiate negocieri cu privire la terenurile situate dincolo de traseul Tiraspol – Rîbnița. Înghețarea acestei situații incerte este în favoarea secesioniștilor, reproducînd un scenariu vechi, prin care, după semnarea tratatului de încetare a focului, separatiștii au preluat controlul asupra municipiului Bender.

Situația celorlalte terenuri din stînga Nistrului ce se află sub controlul secesioniștilor este și mai gravă. Deși liderii de la Tiraspol obișnuiesc să spună că “pămîntul aparține poporului”, terenurile agricole au fost date practic unor persoane.

Prin reformarea relațiilor de producție în regiune, creîndu-se cooperativele agricole de producție (în continuare - CAP) în anul 1998 s-a urmărit depășirea situației de criză, aprovizionarea populației cu produse alimentare și asigurarea securității alimentare a regiunii. Cu titlu de experiment, această formă de gospodărire a fost testată în r. Rîbnița, în acest scop fiind emis la 08.01.1998 un decret al lui I. Smirnov. În baza acestui decret, s-a decis de a transforma colhozurile în cooperative, iar sovhozurile în societăți pe acțiuni. Astfel, fiecare angajat al colhozurilor trebuia să obțină o cotă-parte care îi oferea dreptul de proprietate asupra unor mijloace circulante și fixe, cum ar fi utilaje, clădiri, transport etc., și dreptul de folosință asupra unor suprafețe agricole, iar cota-parte în societăți urma să fie calculată în acțiuni. Această modificare, la prima vedere progresistă, urma să îi intereseze pe țărani și să-i determine să-și lucreze terenurile și să obțină beneficii. Prin decretul lui I. Smirnov nr. 390 din 1999, această formă a fost aplicată pe întreg teritoriul controlat de separatiști.⁶ Implementarea decretului a fost precedată de presiuni enorme din partea conducătorilor întreprinderilor care astfel obțineau toate pîrghiile de manipulare a procesului de transmitere în proprietate și în folosință a patrimoniului fostelor colhozuri și sovhozuri. Concomitent, în legătură cu revizuirea așa - numitei constituții, președintele “RMN” obține atribuții nelimitate privind gestionarea patrimoniului de stat.

Ulterior, în pofida faptului că referendumul din 2003 privind regimul juridic

5 A se vedea Hotărîrea Guvernului nr. 1281 din 09.12.2005 cu privire la compensarea pierderilor suportate în procesul exploataării terenurilor agricole situate după traseul Rîbnița-Tiraspol <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=298588>; Legea nr. 265-XVI din 05.10.2006 privind compensarea datoriilor la bugetul asigurărilor sociale de stat, calculate pentru anul 2005, ale producătorilor agricoli care cultivă terenurile situate după traseul Rîbnița-Tiraspol, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=318121>; Hotărîrea Guvernului nr. 567 din 21.05.2007, pentru aprobarea Regulamentului privind modul de compensare a veniturilor bugetelor locale, bugetului asigurărilor sociale de stat și fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală, ratate în legătură cu scutirea deținătorilor de terenuri agricole situate după traseul Rîbnița-Tiraspol de plata impozitului funciar, plata contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii și plata primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325893>

6 A se vedea detalii pe <http://chipmr.ru/?p=312>

al pământului a eşuat, liderii de la Tiraspol au găsit „o soluție”. Începînd cu anul 2003, prin decretele liderului de la Tiraspol, au fost lichidate multe gospodării colective ca fiind insolvabile, iar terenurile agricole ale acestora au fost transmise unor agenți economici sau fabricilor de prelucrare a legumelor. Contractele privind terenurile respective erau semnate de autoritățile administrației publice locale, numite de președintele “RMN”. Ca urmare, țăranii din localitățile rurale au fost lipsiți de posibilitatea reală de a obține beneficii din cultivarea terenurilor. De fapt, prin aceste acțiuni autoritățile ilegale practic au desființat gospodăriile mici, instituind un monopol în agricultură.

Avînd în vedere proporțiile fărădelegilor, se poate afirma că majoritatea țăranilor din regiune au fost deposedați în mod abuziv de pămînturi. Vom expune cîteva exemple concludente din raionul Slobozia și Rîbnița. Astfel, în anul 2001 colhozul din satul Parcani, r. Slobozia, a fost transformat în CAP Parcani. La 10.02.2001 terenurile agricole ale CAP au fost distribuite în cote-părți membrilor, cu eliberarea titlurilor de proprietate. La 03.11.2003 liderul de la Tiraspol a emis decretul nr. 799-pn⁷, prin care toate terenurile CAP au fost transmise SRL „Agrostil”, ulterior, în baza acestui decret, s-a încheiat un contract de folosință a terenurilor pe un termen de 99 ani. În acest mod, toți țăranii din Parcani au fost lipsiți de posibilitatea de a se întreține din activitatea agricolă. În anul 2006 membrii CAP au contestat contractul, dar fără sorți de izbîndă. Pînă în prezent, nu este există o decizie în acest litigiu.⁸ Un alt caz, mai recent, vizează 1030 hectare ale CAP din satul Butuceni, r. Rîbnița. Prin decretul lui I. Smirnov nr. 249 din 24.03.2008⁹, toate terenurile ce aparțineau CAP au fost transmise SRL „Fialt-Agro”. Plîngerile membrilor CAP Butuceni de asemenea nu sunt luate în seamă.

b. Privatizările și investițiile în “RMN”

Deși “RMN” a declarat că este adeptul sovietelor, în anul 1991 a fost anunțată privatizarea bunurilor. Inițial au fost adoptate acte privind privatizarea spațiului locativ, apoi au fost privatizate obiectivele industriale. Conceptul elaborat prevedea transmiterea cu titlu gratuit a 51% din proprietatea întreprinderii privatizate membrilor colectivului de muncă, posibilitatea colectivului de muncă de a lua în arendă întreprinderea cu dreptul de răscumpărare, răscumpărarea în rate a proprietății întreprinderii de către membrii colectivului de muncă. Principiile de privatizare aplicate în industrie au fost extinse asupra colhozurilor, cooperativelor de consum și asociațiilor economice.¹⁰ În

7 <http://chipmr.ru/?p=358>

8 Detalii cu privire la acțiunile judiciare ale CAP Parcani puteți vedea pe <http://chipmr.ru/?p=16>; <http://chipmr.ru/?p=104>; <http://chipmr.ru/?p=314>

9 Detalii pe <http://chipmr.ru/?p=156>

10 Privatizarea în Transnistria: riscuri și beneficii, Vissarion Ceșuev, <http://www.cisr-md.org/ROM/Notes%202004%20rom/>

“RMN” privatizarea s-a realizat în câteva etape. În anul 1997 a fost stopată privatizarea generală pentru o perioadă de cinci ani. În anul 2002 liderii de la Tiraspol au elaborat un alt concept, prin care au exclus prevederea despre privatizarea de către colectivele de muncă în cuantum de 51% a capitalului colhozurilor, cooperativelor de consum și asociațiilor economice și au pus în aplicare principiul de piață: “Cine are bani, acela devine stăpîn”. Argumentul adus – acoperirea deficitului bugetar al “RMN” și al fondului de dezvoltare.¹¹ La acel moment investitorii străini nu aveau dreptul să participe la privatizarea ramurilor strategice de producere a băuturilor alcoolice și a articolelor de tutun. La 26.03.2003 sovietul suprem al “RMN” a adoptat legea cu privire la investițiile străine, prin care a anulat această interdicție. Drept justificare a servit faptul că în regiune în aceste domenii s-au majorat importurile și s-au diminuat exporturile.¹² Imediat s-a procedat la privatizarea întreprinderii „Buket Moldavii”.¹³ Lista obiectivelor care nu pot fi privatizate s-a redus considerabil, incluzînd: bunurile aflate în subordinea ministerelor afacerilor interne, securității și apărării, curtea de conturi și banca centrală, instituțiile de cercetare în domeniul agriculturii, stațiile experimentale și întreprinderile de selecție a plantelor, obiectivele istorice și de telecomunicații.¹⁴

Este arhicunoscut faptul că “RMN” constituie o entitate ilegală și neconstituțională, cu toate acestea practic toate întreprinderile cu un potențial semnificativ au fost privatizate prin intermediul organelor secesioniste, de către investitori străini. Aceștia au fost încurajați de poziția FR, expusă în “memorandumul Kozak”, privind necesitatea recunoașterii de către RM a tranzacțiilor încheiate în perioada existenței “RMN”. Comportamentul autorităților FR nu ne miră, deoarece, în mare parte, anume agenții economici din FR au devenit proprietarii celor mai importante întreprinderi din sectorul industrial și energetic. Spre exemplu, agenții economici de stat din FR au obținut 100% din capitalul social al hidrocentralei de la Dubăsari¹⁵, 100% din capitalul statutar al centrului de radiodifuziune, echipamentul căruia în perioada sovietică a fost folosit pentru a bruia emisiunile posturilor occidentale.¹⁶ Mai mult ca atît, fostul președinte al RM, V. Voronin, a declarat că este satisfăcut de faptul că majoritatea întreprinderilor industriale din “RMN” sunt privatizate de investitori din FR, deoarece „aceasta înseamnă că există o garanție că întreprinderile vor funcționa și se vor dezvolta, nu vor falimenta și nu vor fi devastate... cum au fost devastate multe întreprinderi de pe malul drept al Nistrului în anii '90. În proiectul de lege cu privire la statutul special al Transnistriei noi

note13.html

11 Ibidem

12 <http://www.olvia.idknet.com/of101-03-03.htm>

13 <http://www.olvia.idknet.com/of18-02-03.htm>

14 <http://www.olvia.idknet.com/of13-02-03.htm>

15 <http://lenta.ru/news/2008/07/31/interraoees/>

16 <http://lenta.ru/news/2007/10/03/rtrs/>

am stipulat că nu vom ridica problema proprietății, cu excepția cazurilor în care acest lucru va fi spre beneficiul țării și al celor care au investit mijloace în aceste întreprinderi”.¹⁷ Acest scenariu discriminează populația din dreapta Nistrului, care a contribuit la crearea potențialului economic din stînga Nistrului. Spre deosebire de populația din dreapta Nistrului, locuitorii din “RMN” au avut posibilitatea de a participa la privatizarea unor întreprinderi din RM.

Deși s-a creat impresia că în “RMN” au efectuat investiții doar agenți economici din FR, presa din regiune a anunțat că 11 întreprinderi industriale deja au stabilit relații economice cu parteneri din Germania, inclusiv societățile pe acțiuni de tip închis „Moldavizolit”, „Moldavkabel”, „Tighina”, „Floare”, „Tirotext”, „MMZ”, societățile pe acțiuni de tip deschis „Odema” și „Vestra”.¹⁸ Ignorînd propriile principii, pe care și-au propus să le respecte, liderii de la Tiraspol au mers spre calea opacizării privatizărilor. Potrivit presei oficiale din “RMN”, o fabrică avicolă din Grigoriopol, de exemplu, a fost vîndută unui investitor olandez cu o rublă transnistreană, care valorează circa 0,15 dolari SUA, invocîndu-se motivul că acesta va achita restanțele fiscale.¹⁹

După cum se menționează într-un raport, potrivit dreptului ocupației beligerante și cu uzufruct, “RMN” are abilitatea de a utiliza obiectele atîta timp cît această utilizare nu le distruge valoarea economică sau nu epuizează resursa. Astfel, utilizarea curentă a facilităților necesare pentru funcționarea Transnistriei este permisă, tot ce merge dincolo de aceasta este dubios, în cel mai bun caz. Ce ține de vînzarea activelor, aceasta nu este permisă de dreptul ocupației sau regulile de uzufruct. În timp ce activele militare pot fi distruse, iar alte active pot fi utilizate pentru bunăstarea populației, sechestrarea și vînzarea proprietății – private sau publice – sunt interzise explicit. Programul de privatizare al “RMN” este astfel extrem de dificil de justificat.²⁰

Prin urmare, este necesară o soluție care să stabilească un echilibru în situația dată, deoarece în cazul anulării tuturor actelor ce au stat la baza obținerii dreptului de proprietate asupra obiectivelor privatizate, cu siguranță că Guvernul RM va fi nevoit să suporte critici dure din partea mai multor organisme. Aceasta ar putea constitui obiectul mai multor litigii în care va fi implicat statul. Unul din experți a propus o soluție care merită atenție pentru tranzacțiile efectuate cu investitori în cadrul acestor privatizări opace. Se propune elaborarea unui act legislativ special, care să cuprindă următoarele etape:

- inventarierea și evaluarea patrimoniului după metode recunoscute la

17 Vezi detalii pe site www.infotag.md, Președintele Voronin speră să rezolve problema Transnistriei, Chișinău, 6 februarie 2006

18 <http://www.olvia.idknet.com/ol08-02-03.htm>

19 <http://www.olvia.idknet.com/ol57-02-03.htm>

20 Studiul Baroului de Avocați din New York "Dezghetarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste în Moldova" („Thawing a Frozen Conflict: Legal Aspects of the Separatist Crisis in Moldova")

scară internațională, spre exemplu, pe baza experienței acumulate de Uniunea Experților în Evaluări a țărilor CSI;

- documentarea tuturor fondurilor ce țin de investițiile propriu-zise, precum și a celor cu care întreprinderea și-a desfășurat activitatea;
- coordonarea acordului prin consultații trilaterale (investitor – reprezentantul colectivului de muncă – reprezentantul statului) asupra mărimii proprietății, ce va fi împărțită între muncitori, și a cotei de proprietate ce va trece sub controlul statului, în condiții specifice stabilite, pentru a fi distribuită ulterior altor cetățeni;
- asigurarea înregistrării hârtiilor de valoare ale întreprinderilor privatizate (acțiuni, obligațiuni) la Comisia Națională a Valorilor Mobiliare și accesul acestora la bursa hârtiilor de valoare a RM, și de asemenea ca active gajabile în sfera bancară;
- efectuarea adunării acționarilor societății pe acțiuni, autentificarea actelor de fondare conform legislației în vigoare.²¹

Autoritățile constituționale au adoptat o poziție mai simplă. Astfel, potrivit Legii cu privire la privatizare, statul nu garantează dreptul de proprietate asupra obiectivelor amplasate în localitățile din stînga Nistrului și în municipiul Bender, privatizate fără o coordonare cu Guvernul în modul stabilit.²² Prin același act legislativ Guvernul a fost obligat să elaboreze o procedură de coordonare a privatizării obiectivelor amplasate în localitățile din stînga Nistrului și municipiul Bender. Guvernul nu a elaborat un asemenea act.²³ Mai mult ca atît, Guvernul a ratat șansa de a include problema cu privire la privatizările și investițiile efectuate în “RMN” în cadrul planului de acțiuni elaborat prin Hotărîrea nr. 891 din 03.08.2006, deși raportul în baza căruia a fost adoptată această hotărîre de guvern denotă ilegalitatea tuturor actelor de privatizare, fapt ce constituie o problemă serioasă atît pentru stat, cît și pentru investitorii străini, care peste ani ar putea să-și piardă investițiile.

În Legea privind administrarea și deetatizarea proprietății publice nr. 121-XVI din 04.05.2007²⁴ nu se face referință la situația din “RMN”, prin urmare, actele de privatizare a obiectivelor din stînga Nistrului efectuate de autoritățile secesioniste sunt nule din start, pentru motivul că nu s-a respectat procedura de privatizare.

21 Privatizarea în Transnistria: riscuri și beneficii, Vissarion Ceșuev, <http://www.cisr-md.org/ROM/Notes%202004%20rom/note13.html>

22 A se vedea art. 23 al.4 din Legea cu privire la privatizare nr. 627-XII, din 04.07.1991, abrogată la 29.06.07

23 Viziunea sintetizată asupra problemei transnistrene, IPP, 26.11.2008, <http://www.ape.md/libview.php?l=ro&id=476&idc=154>

24 <http://lex.justice.md/md/324100/>

c. Problema restituirii bunurilor victimelor deportărilor

Regimurile totalitare comuniste au caracteristici comune: centralizarea și militarizarea instituțiilor civile, birocrațizarea activității statale, monopolizarea și reglementarea excesivă, colectivismul și conformismul, toate acestea generând obediența populației și gândirea retractară la progresul democrației. În astfel de condiții este deosebit de dificilă edificarea unui stat de drept, democratic. Este extrem de important ca regimurile de acest gen să fie condamnate și să se întreprindă toate măsurile pentru recuperarea prejudiciilor cauzate populației. Prin urmare, bunurile care ilegal au fost confiscate, naționalizate sau luate în alt mod trebuie să fie restituite foștilor proprietari. În cazul în care acest lucru nu este posibil urmează să fie achitată o despăgubire în acest sens.²⁵

Prin Legea nr.1225-XII din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice statul RM și-a asumat obligația de a repara prejudiciile cauzate de fostul regim comunist, restituind foștilor proprietari bunurile de care au fost deposedați sau achitându-le compensații ce constituie echivalentul acestor bunuri. Legea vizează bunurile confiscate, naționalizate sau luate în alt mod din localitățile ce fac parte actualmente din teritoriul administrativ al țării. Însă, ca și multe acte prin care s-a dispus despăgubirea victimelor, implementarea acestei legi este anevoioasă, iar pentru unii beneficiari chiar imposibilă. Deși legea a fost adoptată mai mult de 17 ani în urmă, mecanismul de restituire a averii sau de achitare a compensației este imperfect, creînd impedimente insurmontabile pentru unele persoane, victime ale represiunilor politice, sau moștenitorii acestora.²⁶ Mecanismul stabilit în Regulamentul privind restituirea valorii bunurilor prin achitarea de compensații persoanelor supuse represiunilor politice, precum și achitarea compensației în cazul decesului ca urmare a represiunilor politice, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 627 din 05.06.2007²⁷, nu este efectiv în cazul victimelor represiunilor politice care locuiesc sau au deținut bunuri în teritoriul actualei "RMN".

În primul rînd, este extrem de dificil, uneori imposibil, de a aduna dovezile referitoare la confiscarea, naționalizarea sau luarea în alt mod a proprietăților în teritoriul controlat de regimul secesionist, deoarece s-a constatat că în unele arhive raionale nu s-au păstrat documentele și informațiile respective.

Al doilea aspect ține de faptul că pentru raioanele Camenca, Rîbnița, Dubăsari, Slobozia, Grigoriopol și municipiile Tiraspol și Bender nu a fost creată o comisie, care ar primi și soluționa cererile depuse de către persoanele rea-

25 A se vedea Rezoluția APCE 1481 (2006), <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/Eres1481.htm>

26 A se vedea Raportul cu privire la respectarea drepturilor omului în RM, 2007-2008, www.promolex.md; și Raport cu privire la drepturile omului 2008, <http://ombudsman.md/md/anuale/>

27 A se vedea <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325097>

bilitate. De asemenea, nu este clar din care surse vor fi efectuate despăgubirile în cazul în care persoanele reabilite vor prezenta actele doveditoare necesare. Importanța și gravitatea problemei poate fi dedusă și din faptul că în peste 50% din plîngerile depuse de locuitorii "RMN" Procuratura Generală a RM a invocat imposibilitatea recuperării prejudiciilor cauzate în urma repressiunilor.

d. Indexarea depunerilor bănești ale locuitorilor din stînga Nistrului

Legea nr.1530-XV din 12 decembrie 2002 privind indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii²⁸, stabilește principiile de bază privind indexarea, cuantumul și modul de plată a mijloacelor bănești depuse de cetățenii RM în Banca de Economii pînă la data de 2 ianuarie 1992. Conform legii, se indexează atît depunerile în vigoare, cît și cele reînnoite la data de 29 iulie 1994, luîndu-se ca bază soldul de la data de 2 ianuarie 1992. Plata sumelor indexate se efectuează la solicitarea deponenților, în etape. Prioritar se indexează prima mie de rube, apoi soldul ce depășește prima mie de rube, în funcție de anul nașterii.

Legea însă conține prevederi care contrazic scopul său mai mult - discriminează cetățenii din regiunea din stînga Nistrului, lipsindu-i de protecția statului. În art. 9 legea prevede că indexarea și plata depunerilor bănești ale cetățenilor Republicii Moldova în filialele Băncii de Economii din localitățile din stînga Nistrului se va examina după restabilirea relațiilor financiar-bugetare ale acestor teritorii cu bugetul de stat al Republicii Moldova.

Conform Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, exercitarea drepturilor și a libertăților fundamentale trebuie să fie asigurată fără nici o deosebire bazată pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, originea socială sau națională, apartenența la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație. Acest principiu este statuat și de art. 16 al Constituției RM.²⁹

CEDO a constatat încălcarea dreptului la proprietate garantat de articolul 1 din Protocolul nr. 1 combinat cu articolul 14 privind nediscriminarea în cauze în care principiul teritorial are un rol central (cazul *Darby c. Suediei* (1990); *Gaygusuz c. Austriei*(1996)) și în multe cauze, în care cetățenii au fost supuși unui tratament diferențiat.

Restabilirea relațiilor financiar-bugetare ale localităților din stînga Nistrului cu

28 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312782>

29 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311496>

bugetul de stat al Republicii Moldova echivalează cu soluționarea și normalizarea relațiilor dintre Republica Moldova și regiunea din stînga Nistrului. Întrucît nimeni nu știe cînd se va întîmpla acest lucru, trebuie întreprinse acum anumite măsuri pentru a nu priva o parte de cetățeni, mulți dintre care au o vîrstă înaintată, de protecția statului.

Potrivit Constituției, economia țării este de orientare socială, ceea ce presupune obligația statului de a asigura protecția socială a populației și crearea condițiilor necesare pentru creșterea calității vieții tuturor cetățenilor RM, fără nici o deosebire, inclusiv indexarea și plata depunerilor bănești în Banca de Economii.

Pînă în prezent autoritățile naționale nu au luat măsuri adecvate pentru a stopa această încălcare. Nu se știe cînd cetățenii din stînga Nistrului își vor primi depunerile indexate. Întîrzierea soluționării acestei probleme comportă riscul că unii deponenți nu vor reuși să folosească pe parcursul vieții lor mijloacele care li se cuvin. Parlamentul trebuie să excludă din lege prevederea discriminatorie, astfel încît toți cetățenii Moldovei să beneficieze de indexarea depunerilor bănești.

Mai mult ca atît, Planul Național de Dezvoltare prevede reintegrarea regiunii transnistrene, în special sub aspectul socio-economic. Credibilitatea acestui plan este subminată de prevederile discriminatorii din actele legislative. Ce rost are să elaborezi proiecte atractive, însă irealizabile?

Excluderea prevederii discriminatorii din lege ar fi un pas semnificativ pentru cetățenii RM din stînga Nistrului și i-ar face să simtă că fac parte din aceeași societate și să dorească reintegrarea țării.

Capitolul III

MECANISME DE PROTECȚIE A DREPTULUI DE PROPRIETATE ÎN REGIUNE

Potrivit prevederilor constituționale, RM este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil, stat de drept și democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate. Nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu.

Potrivit art. 20 al Constituției, orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici un act nu poate îngreuna accesul la justiție.

Dreptul de proprietate nu este doar o categorie abstractă, compusă din principii și reguli, dar este și o categorie concretă, înrădăcinată adînc în conștiința oamenilor, inerentă naturii umane. Aplicarea acestei instituții variază în mare măsură de la un sistem la altul.¹ Prin urmare, pentru orice situație de abuz sau de încălcare a dreptului său individul trebuie să dispună de pîrghii care să îi asigure o apărare efectivă, cu alte cuvinte, trebuie să existe instanțe care să-l poată proteja.

Fiecare sistem juridic trebuie să dispună de anumite modalități pentru a proteja persoana împotriva deposedării (printr-un remediu care îi permite să recupereze bunul), împotriva acțiunilor prin care se atentează la exercitarea dreptului său. Cu cît un sistem de proprietate se impune mai mult, cu atît el este mai eficient. Pentru a face ca un sistem de proprietate să se impună cît mai mult cu putință, analiza economică ne oferă o sugestie clară. Dreptul de proprietate ar trebui clar delimitat, iar legile dreptului de proprietate ar trebui foarte clar formulate. Confuziile și nesiguranța în legile de proprietate stimulează litigiile, deoarece fiecare individ implicat într-un conflict speră că va ajunge să fie favorizat de hotărîrea juridică. Dimpotrivă, dreptul de proprietate clar formulat descurajează litigiile, deoarece părțile vor ști deja cine va pierde și cine va avea cîștig de cauză.²

În mod normal, la capitolul mecanisme de protecție a dreptului de proprietate am putea discuta despre posibilitățile cetățenilor din "RMN" sau ale

¹ Ugo Mattei, S. Baieș, N. Roșca, Editura Arc 2004. Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate, pag. 43
² Ibidem

persoanelor care au avut de suferit în regiune să sesizeze anumite instanțe, care ar putea să le protejeze drepturile. Deci, se poate deduce că importanța existenței unor instanțe care să implementeze legislația este crucială.

Aici se pare că sarcina unui jurist este deosebit de dificilă, deoarece va trebui să analizeze mecanismele ce sunt disponibile persoanei atât în cadrul organelor constituționale, cât și al celor ilegale și dacă acestea sunt capabile să apere interesele persoanei. În special ne vom referi la mecanismele judiciare de apărare a dreptului de proprietate. Astfel, teoretic toate organele de drept sunt capabile să protejeze într-o anumită măsură dreptul încălcat. Însă avînd în vedere ierarhia organelor și controlul judiciar, considerăm că anume organele de justiție sunt în final responsabile de implementarea politicilor de protecție a dreptului de proprietate.

Pentru înfăptuirea justiției în “RMN” funcționează un sistem judiciar complex. Trebuie să recunoaștem că pentru majoritatea locuitorilor din regiune acest sistem reprezintă singura cale de protecție. Rezultatele date publicității de presa oficială din regiune denotă că în anul 2009 a crescut simțitor numărul dosarelor civile puse pe rol în instanțele de judecată din “RMN”. În procedura acestora pe parcursul anului 2009 s-au aflat 19117 de cauze, în timp ce în anul 2008 – 14874 de cauze. Au fost finalizate 17242 de cauze, inclusiv în 15808 de cauze s-au pronunțat decizii judecătorești, cu 26% mai mult decît în anul 2008. Curtea Supremă a “RMN” a admis spre examinare 674 de dosare civile, dintre care au fost examinate în ordine de recurs 628 de cauze, în doar 1,4% din cauze hotărârile primei instanțe au fost casate.³

Creșterea numărului de litigii demonstrează că există un trend negativ în domeniul respectării drepturilor și libertăților cetățenești. Organele de drept din regiune sunt ilegale și nu pot înfăptui justiția, deoarece au fost create de structuri ilegale și anticonstituționale, care au preluat puterea prin violență militară și mențin controlul asupra acestui spațiu prin mijloace nedemocratice.⁴

Așadar, instanțele de judecată din “RMN” nu pot garanta respectarea drepturilor omului pentru că au fost create contrar legislației naționale și nu au un mandat legal de a judeca cauze și de a emite hotărâri.

În Republica Moldova mecanismul național de înfăptuire a justiției funcționează conform legislației interne și corespunde criteriilor internaționale de bază. Potrivit Legii privind organizarea judecătorească nr.514-XII din 06.07.1995, au fost formate instanțe judecătorești de circumscripție (teritoriale) pentru

3 <http://nr2.ru/pmr/267636.html>

4 Libertatea și securitatea persoanei în zonele de conflict înghețate, http://promolex.md/upload/publications/ro/doc_1257436825.pdf

municipiile Tighina (Bender) și Tiraspol, precum și raioanele Rîbnița, Dubăsari, Grigoriopol și Slobozia. Locuitorii raionului Camenca se află în jurisdicția instanțelor din Rîbnița. Formarea instanțelor de judecată teritoriale pentru regiunea transnistreană nu asigură într-un mod nediscriminatoriu accesul cetățenilor din regiune la justiție. Potrivit informațiilor oficiale, judecătoria Camenca nu a fost formată, iar judecătoriile teritoriale Rîbnița, Grigoriopol, Slobozia și Tiraspol nu corespund criteriilor legale. În primul rînd, acestea nu dispun de un sediu separat și de personalul necesar, aflîndu-se în incinta altor instanțe judecătorești (Rezina, Chișinău și, respectiv, Ștefan Vodă. Judecătoria Tiraspol nu are sediu, adică fizic nu există). Totodată, numărul judecătorilor este mai mic decît cel prevăzut de Legea privind organizarea judecătorească, iar pentru Judecătoria Tiraspol nu este numit nici un judecător din cei 17 prevăzuți de legislația națională.⁵

Prin urmare, nu au fost create condiții, nici măcar formale, pentru ca locuitorii sau persoanele vătămate printr-un act al organelor secesioniste să poată obține satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva violării drepturilor lor, ceea ce determină ineficiența mecanismului național de apărare.

În acest sens este concludent faptul că din cele 32 de cauze penale, intentate de organele procuraturii RM în perioada 1990-2009, nici o cauză nu a fost finalizată, 29 dintre ele fiind în curs de examinare și 3 cauze fiind suspendate. În perioada 2005-2009 locuitorii din partea de est a RM, au depus 456 de petiții, majoritatea referitoare la încălcarea dreptului de proprietate în regiune.

Considerăm că pentru moment în "RMN" există un vacuum juridic, care inevitabil va duce la imposibilitatea protecției eficiente a drepturilor omului în general și a dreptului de proprietate în special, pentru că în "RMN" nu există nici o cale de recurs efectivă.

Pînă a se adresa la CEDO persoana trebuie să epuizeze căile interne de recurs, adică orice mijloace procedurale reglementate de dreptul intern al statului, indiferent de natura lor (ex. judiciare, administrative, constituționale, proceduri necontencioase, etc.), care oferă posibilitatea înlăturării încălcării invocate și a consecințelor acesteia (restabilirea dreptului și recuperarea prejudiciului). Aceste recursuri trebuie să fie accesibile, eficiente și să acorde șanse suficiente de succes. Un recurs este accesibil dacă persoana însăși are posibilitatea de a-l iniția, fără asistența unor terți. Nu sunt accesibile recursurile care nu pot fi inițiate de către reclamant din motive de procedură sau de substanță. Astfel, nu este accesibil recursul pentru care este nevoie de intervenția unui terț. Un recurs este eficient dacă poate remedia încălcarea dreptului. Astfel,

5 Ibidem

sunt eficace apelurile, recursurile, plângerea adresată procurorului pentru a anula actele ofițerilor de urmărire penală care încalcă drepturile reclaman-
tului, etc. Nu sunt eficace recursurile care nu pot redresa situația persoanei.
Reclamantul nu este obligat să epuizeze căile de recurs interne care nu îi pot
remedia situația.

Considerăm că în “RMN” pentru marea majoritate a cauzelor nu există reme-
dii interne și aceste violări pot fi supuse atenției unor jurisdicții internaționale
sau regionale, prin urmare nu putem vorbi despre mecanisme de protecție a
dreptului de proprietate în regiunea transnistreană la nivel național.

BIBLIOGRAFIE

Manuale

1. Ugo Mattei, S. Baieș, N. Roșca, Editura Arc 2004, „Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate”
2. Politosfera. Oleg Serebrian, Ed. Cartier. Chișinău, 2001.
3. Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții. I. Creangă și C. Gurin. Chișinău, 2005.
4. Право собственности. Пределы и ограничения. Закон и право, Москва, 2000. В. П. Камышинский,
5. Droit civil (Introduction. Le personnel. Les biens), Paris. 1990. Gerard Cornu.
6. Drept Civil. Drepturi reale principale. Corneliu Bîrsan, ALL Beck, 2001.
7. Dreptul de proprietate. Volumul I, V. Pătulea, C. Turianu, Ed. Rosseti, 2004.
8. Drept civil. Drepturi reale. E. Cojocaru, M. Cușmir și alții, INED, Chișinău, 2003.
9. Защита права собственности в арбитражном суде. Комментарий. Москва, 1999, Н.Р. Иванов

Site-uri

www.promolex.md
www.ombudsman.md
www.lhr.md
www.nr2.ru
www.coe.int
www.lenta.ru
www.azi.md
www.justice.md
www.cisr-md.org
www.olvia.idknet.com
www.ape.md
www.chipmr.ru
www.zdg.md

LISTA DE ABREVIERI:

- CEDO** – Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- CSI** – Comunitatea Statelor Independente
- “RMN”** – Autoproclamata Republica Moldovenească Nistreană
- RSSM** – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
- UE** – Uniunea Europeană
- URSS** – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste